

Limes

Limes oznacza „droga” lub „droga graniczna”; w późniejszym okresie także „granica”. *Limes* były to systemy rzymskich umocnień granicznych wznoszonych na krańcach imperium szczególnie narażonych na najazdy. Umocnienia te wyznaczały granice rzymskiego imperium. Termin ten posiada wiele znaczeń. Pochodzi od nazwy drogi rozdzielającej działki ziemi, winnice, pola wyznaczone przez miedzę lub inne oddzielające struktury. Oznaczał także drogę w znaczeniu abstrakcyjnym, tzw. „Drogę Mleczną” (*limes candidus*). Liczba mnoga *limes* to *limites*.

Wyraz *limes* został wykorzystany przez rzymskich pisarzy do oznaczenia wyraźnych lub ufortyfikowanych granic. W czasach współczesnych termin ten został rozszerzony przez historyków, którzy wyrazem *limes* określać zaczęli wszelkie granice Imperium Rzymskiego. Na przykład **mur Hadriana** na północy Anglii jest czasami określany jako *limes Britannicus*; z kolei granica w prowincji *Arabia Petraea* oddzielająca pustynię *limes Arabicus*. Tak więc sami Rzymianie nie używali tego terminu, aby określać wszelkie granice swoich posiadłości.

Limes, w czasach największego zasięgu władzy rzymskiej (II wiek n.e.), wyznaczał tereny, które liczyły 5000 kilometrów, od północnych wybrzeży Brytanii nad Oceanem Atlantyckim, po Morze Czarne, Czerwone i przez północną Afrykę ponownie do Oceanu Atlantyckiego. System tych umocnień swoją rolę spełniał głównie w wiekach od I do IV n.e., miejscami także w V wieku n.e. Oparty o naturalne przeszkody: wielkie rzeki, takie jak **Ren czy Dunaj**, broniony był przez umocnione *castra* stacjonujących w pobliżu legionów w sile od kilkunastu do kilkudziesięciu tysięcy ludzi. Niektóre elementy fortyfikacji zostały zniszczone, inne odbudowane, a niektóre przetrwały do naszych czasów. Dwa odcinki *limes* w Niemczech liczą 550 km od północnego-zachodu kraju, aż po Dunaj na południowy-wschód. W Brytanii powstał 118 kilometrowy **wał Hadriana** (lata 121-129 n.e.), który zabezpieczał zdobycze rzymskie w Brytanii. Mur ten świetnie przedstawia organizację rzymskiej strefy wojskowej, ilustruje techniki defensywy i strategię geopolityczną starożytnego Rzymu. W 142 roku n.e. **cesarz Antoninus Pius** rozpoczął budowę 60 kilometrowych fortyfikacji, które miały zabezpieczyć kolejne zdobycze Rzymian na północy.

Duże obozy *castra*, uzupełniane były twierdzami (*castella*) oraz wznoszonymi w regularnych odległościach wieżami (*burgi*). Na terenach pozbawionych naturalnych przeszkód wznoszono kamienne mury, wały ziemne, fosy i palisady, łącząc punkty strażnicze w ciąg umocnień.

Szczególne formy instalacji wojskowych na granicach Cesarstwa Rzymskiego to między innymi tak zwane *fossatum* w Afryce Północnej. W prowincji *Mauretania Tingitana* podstawowym elementem umocnień granicznych był głęboki rów (*fossa*). Za wyjątkowe można również uznać przypadki budowy systemów służących obronie i wczesnemu ostrzeganiu daleko poza faktycznymi granicami Imperium Romanum. Z taką sytuacją mamy do czynienia w południowo-zachodniej części Krymu (starożytna Taurida). Oddziały rzymskie pochodzące z prowincji Mezja Dolna (*Moesia Inferior*) wzniosły tam forty oraz wieże obserwacyjne otoczone murem i fosą. Taki system złożony z kilku wież i

najprawdopodobniej jednego fortu rzymskie wojsko wybudowało na granicach Chersonezu Taurydzkiego. Było to wówczas niezależne miasto-państwo (*polis*) sprzymierzone z Rzymem.

Mur Hadriana

Mur Hadriana (Vallum Hadriani) wzniesiony został w latach 121 – 129 n.e. przez cesarza Hadriana. Stanowił symboliczną, północną granicę Imperium Rzymskiego w Brytanii. Umocnienia, biegły od Bowness nad zatoką Solvay do Wallsend nad rzeką Tyne przez około 80 mil rzymskich, czyli 120 km.

To imponujące dzieło inżynierii wojskowej wybudowano w ciągu zaledwie kilku lat. Głównymi budowniczymi byli stacjonujący tam legionści (3 legiony) oraz oddziały posiłkowe, bowiem to wojsko wykorzystywano do prac na granicach. Granica Hadriana stała się domem dla 10 tysięcy żołnierzy.

Mur Antoninusa

Budowa muru rozpoczęła się w 142 roku n.e., a skończyła w 144 roku n.e. Wał przebiegał przez pas środkowy Szkocji, na naturalnej linii przewężenia Forth-Clyde. Był on o połowę krótszy od Muru Hadriana i tym samym łatwiejszy do obrony. O budowie wału Antoninusa zdecydował oficjalnie cesarz Antoninus Pius, na wniosek namiestnika Bretanii, Kwintusa Lollius Ublicusa.

Jego decyzja wynikała z zajadłych ataków Kaledończyków na terytorium rzymskie. Mur miał przede wszystkim na celu zastąpienie wału Hadriana zbudowanego około 160 kilometrów na południe, co oznaczało, że Rzymianie chcieli nadal podbijać tereny położone na północy. Ostatecznie jednak ekspansja się nie powiodła, bowiem nie udało się pokonać Piktów. Tym samym mur Antoninusa pozostał najbardziej na północ wysuniętym pasem Brytanii. Obszar powyżej muru Rzymianie nazwali Kaledonią, a tereny między wałami „Starą Północą”.

Prowincje rzymskie

Prowincję wcielaną w skład Imperium, określano odpowiednim aktem (*lex provinciae*) jej sytuację. Ten sam odrębnie regulował sytuację poszczególnych miast rzymskich wchodzących w skład prowincji. Niektóre z nich dostarczały jedynie wojska, inne nie płaciły podatków, posiadały własne sądownictwo. Sprawy nieuregulowane były uzupełniane przy pomocy edyktów namiestnika.

Podstawowym zadaniem prowincji było utrzymywanie Rzymu, a raczej ludu rzymskiego, co najczęściej objawiało się w tzw. **daninie zbożowej**. Ale mieszkańcy zobowiązani byli zobowiązani jeszcze do dostarczania innych świadczeń osobistych. Jak można przypuszczać, pobieranie wymienionych podatków, stanowiło całkiem intratne zajęcie, zwłaszcza że sama władza nierzadko dopuszczała do pewnych, co wcale nie oznacza że małych, nadużyć. Aby temu zapobiec, w 149 roku p.n.e. na mocy **Lex Calpurnia** powołano trybunał o przyjmowanie łapówek przez urzędników (*queationes perpetuae de rebus repetundis*).